

ÇİZGİ ROMANLARDA KULLANILAN BAZI SEMBOLLER VE BEDEN DİLİ

SOME SYMBOLS AND BODY LANGUAGES USED IN THE COMİCS

Dr. Öğr. Üyesi Ali YAĞLI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü Fransız Dili Eğitimi
Anabilim Dalı, Samsun / Türkiye. ORCID: 0000-0002-0735-7331

ÖZET

İnsanoğlunun resimle ilk tanışması doğada gördüğü nesnelere duygu yoluyla çağrıştırarak bazı eşyalar üzerine aktarmasıyla başlamıştır. Çizgiler, yıllar boyunca şekilsel görünüşleriyle değil bir araya gelişleri ve sistematik şekilde anlamlandırılmalarıyla iletişim aracına dönüşmüştür. Çizgisel figürlerden oluşan çizgi dili zamanla bir olguyu, bir durumu, bir mesajı ileten sanat haline gelmiştir. Metindeki ifadeler sayfalarda geometrik şekiller içerisinde aktarıldığı için çizgi roman dili diğer edebi türlerden büyük farklılıklar gösterir. Anlatı durumuna göre genellikle bilgiler kare ve dikdörtgenler içerisinde, diyaloglar da baloncuklar içerisinde verilir. Çizgi romanlarda uzun betimlemeler yerine kısa ifadeler kullanılarak, diğer anlatı türlerinde pek rastlanmayan yeni sözcüklere, seslere, özel simgelere ve ünlem cümlelerine daha çok rastlanır. Öyküyü yazar, bazen kendi ağzından bazen de üçüncü tekil şahıs aracılığıyla anlatır. Çizgi romanlarda bazen bir karedeki resim birkaç sayfada anlatılabilecek olayın adeta özeti gibidir. Bu çalışmada çizgi romandaki anlatım özelliklerinden yola çıkarak görsel dil ve beden dilinin çizgi karelerde nasıl hayat bulduğu ve neyi ifade ettikleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çizgi roman, Çizgi roman dili, Görsel dil

ABSTRACT

The first encounter of human beings with painting began with the transfer of objects that he saw in nature to some of the goods by associating them with emotion. The lines have been transformed into communication tools for many years, not by their appearance but by their coming together and systematically recognizing them. The line language, which consists of linear figures, has become an art that conveys a fact, a situation, a message over time. The language of comic book differs greatly from other literary genres because the expressions in the text are transmitted in geometric shapes on the pages. According to the narrative situation, information is usually given in squares and rectangles, and dialogues are given in bubbles. The story is sometimes told by the author himself or sometimes by the third person singular. Sometimes in a comic book a picture of a book is like a summary of what can be described on a few pages. From the narrative characteristics of the comic strip we will study how the visual and corporal language are located and what they want to say in the squares of the comic strip.

Keywords: Comic book, Comic book language, Visual language

1. GİRİŞ

Dünyanın varoluşuyla birlikte canlılar arasında iletişimi sağlayan farklı bildirişim araçları ortaya çıkmıştır. Farklı türde olan bu bildirişim araçları içerisinde insan dili en gelişmiş ve etkin olanıdır. Çoğunlukla yazılı ve sözel olarak kullanılan insan dili iletişimi sağlamada ve hayatı kolaylaştırmada büyük bir rol oynamaktadır. Zamanla insanlar kendi dillerinin dışında da diğer canlılarla iletişim kurmada bazı sesler ve simgeler kullanarak farklı diller icat etmişlerdir. Bu sayede düşünce hayatına ve toplumsal ilerlemeye büyük katkı sağlamışlardır. Önceleri insanın iletişiminde sadece basit bir yardımcı

gibi görülen dil zamanla düşüncenin ve aydınlanmanın vazgeçilmez unsuru olmuştur. Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik, başka başka nitelikleri bünyesinde barındıran, kimi sınırlarını bugün bile çözemediğimiz büyük bir varlıktır. O gerek insan, gerek toplumdan ayrı düşünülmeceği olan bilim, sanat, teknik gibi bütün alanları oluşturan yegâne bir kurumdur. İnsan açısından bakınca, insanın dünyadaki yerini ve değerini belirleyen yine odur. Konuşma yeteneği, dolayısıyla dil, insanı insan yapan niteliklerin başında gelir. İnsanın duygularını, düşüncelerini, isteklerini bütün incelikleriyle açığa vurmasına, yaşamını sürdürmesine dil olanak sağlar. Yüzyıllar boyunca bilimde, teknikte elde edilen gelişmeleri günümüzde başkalarına, gelecekte de sonraki kuşaklara aktaracak olan yine dildir (Aksan,1977: 12). Dili kalıcı kılan sözel olmasından ziyade yazılı olmasıdır. Sözlü dillerin günümüze kadar ulaşmasında alfabenin büyük katkısı vardır. Alfabenin oluşmadığı sözlü diller zamanla yok olmuş ya da büyük değişimler geçirmiştir. Her dil kullanıldığı toplum içerisindeki kullanımına, gelişmişliğine ya da ihtiyacına göre ilerleme kaydetmiştir.

Canlılar dünyasına baktığımızda dil değerini taşıyan bir konuşmayı ancak insan başarabilmiştir. Bu durum ise, insan dilinin ve konuşmasının bir tesadüf sonucu olmayıp, milyonlarca senelik bir genetik gelişmenin ürünü olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Çünkü insan fizyolojisinde, ses çıkarma organlarının ve beynin inanılmaz derecede gelişmiş olması insan konuşmasının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. İnsan dili ve bunun esasını teşkil eden insan konuşması da gelişmiş insan beyнинin zorunlu bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden insan konuşmasını, sadece bir haberleşme aracı olarak görmek çok mekanik bir düşünce olarak kalır. Çünkü insan dili, sadece ve sadece haber ulaştırıcı ve haberleri çözen bir araç olmaktan ziyade duyguları dile getiren, insanlar arasında yakınlaşmayı sağlayan bir aracı rolünde de bulunmaktadır (Başkan,2006: 13). Dil sayesinde çevremizde olup biten olayları anlar, onun sayesinde yeni bilgilere ulaşırız. Devlet ve millet olma bilincinin en önemli yapı taşlarından birisi, yine dildir. “Biçim ve anlam, akıl ve tutku, toplum ve birey, dış etki ve iç oluşum el eledir bu bütünde. Dil bir yanıyla toplum hayatının bütün görünümünü kapsar, bir yanıyla da bilincin köklerine, bilinçaltının derinliklerine uzanır”(Vardar,2001: 30). Yaşayan uluslar tarih, edebiyat, müzik, resim gibi kültürel değerlerini dil aracılığıyla gelecek nesillere aktarırlar. Bu değerlerin aktarılmasında destan, masal, şiir, roman ve tiyatro önemli edebi türler olarak ortaya çıkmış günümüze kadar ulaşmışlardır. Bu edebi türler gelecek nesillere aktardıkları kültürel değerleri kendine has oluşturdukları bir dil aracılığıyla yapmışlardır. Yani her edebi türünün kendine has bir dili aktarım biçimi vardır. 19. yüzyılda büyük bir gelişme gösteren roman insanlara okuma alışkanlığı kazandırmanın yanı sıra eğitici ve öğretici oluşuyla daha etkin bir konuma gelmiştir. Uzun bir anlatı özelliği taşıyan roman sanatında geçen olayların anlatılışında zamanla değişik yöntemler kullanılmıştır. “Roman sanatı, esas karakteri itibariyle anlatılacak bir “hikâye” ile bu hikâyeyi sunacak bir “anlatıcı”ya dayanır. Romanın genel yapısını şekillendiren diğer unsurların varlığı, bu iki elemana bağlı olarak önem ve değer kazanır. Bu durumda “hikâye” ile “anlatıcı”, bir anlamda roman denilen yapının iki temel (olmazsa olmaz) unsurudur. Önem ve işlev bakımından “anlatıcı”, öncelikli konuma ve ağırlığa sahiptir kuşkusuz. Zaman zaman konumu ve önemi tartışılmış olsa da “anlatıcı”, roman denilen anlatı türünün temel unsuru, aynı zamanda en etkili figürüdür (Tekin, 2001: 17). Zira olay örgüsü onun etrafında kurgulanır ve şekillenir. Anlatıcı olmadan öykü aktarılamaz, karakterler tanımlanamaz kısacası olayların akışı sürdürülemez. Okuyucunun karşısına ilk çıkan odur. Çizgi roman da bu bakımdan romana benzer. Her ne kadar çizgi romanda diyalog baloncukları hakim unsur gibi görünse de öykü başlangıcında bir anlatıcıyla karşılaşırız. Okuyucuya aktarılmak istenen ifadeler çizgi roman sayfalarında genellikle çizgi bantlarda, kare veya dikdörtgen gibi geometrik şekiller içerisinde verilir. Anlatı duruma göre bazı bilgiler resmin altında sayfayı enine doğru kaplayacak şekilde yer alır. Konuyla ilgili verilecek bilgiler, kahraman veya karakterlerle ilgili tanıtıcı açıklamalar, zaman, mekân geçişleri kareler içerisindeki metinler aracılığıyla yapılır. Kısacası çizgi roman Carvais’in dediği gibi “ideolojisi ve kültürüyle birlikte bir sanatsal ifade aracı” (1985: 121), İsviçreli çizgi roman uzmanı Töpffer’e göre “metin ve resmin bir kağıt üzerinde biri olmadan diğerinin işlevinin olmadığı ardışık bir iletişim sanatı aracı” (Sargologos,2011: 25), Henriot’e göre de “kelimeyle imgenin evliliği” sonucunda ortaya çıkmış verimli bir ifade etme aracıdır” (1962,97).

2. ÇİZGİ ROMANDA KULLANILAN TERİMLER

Resmin doğayı ve doğal olanı göstermesinden önce çizgisel üslup insanoğlunun hareket noktasını oluşturmaktaydı. Hem doğada görüneni çağrıştırması hem de insanoğlunun duygularını aktarması bakımından çizgilerden sürekli faydalanılmıştır. Ancak çizgiler, şekilsel görüntülerine göre değil bir

araya getirilişleri ve sistematik bir yapıya büründürülmeleriyle anlam kazanarak duygulara hitap edebilmişlerdir. Duygunun imgelerde hayat bulduğu “çizgi roman bir yandan görsel, öte yandan işitsel ve aynı zamanda da devinimsel bir özelliğe sahiptir. O görüntü, ses ve hareketi iletir fakat filmin tersine bunu statik ve grafik bir form altında yapar. Sesler vardır ama onları duyamayız, hareket vardır fakat hiçbir şey kıpırdamaz. Ses yansımaları öykünün işitsel tarafını yani telaffuz edilmeyen yanını açıklamak için kullanılırlar” (Outinen,2009: 9). Kısacası bunlar imgenin etkisini daha da artırmak için kullanılırlar. Bu yüzden çizgi dilini “çizgisel figürlerden oluşan bir kavramı, bir olgu ya da bir durumu ileten mesaj yüklü bir sanat olarak görmek gerekir”(Yağlı,2017: 8). Çizgi romanda karakterlerin serüvenleri boyunca sergiledikleri davranışlar, tutumlar, eylemler duygu ve düşünceler okuyucuya aktarılırken anlatı sayfalarında bazı terimler kullanılır. Bunlar senaryonun kurgusuna göre değişiklik gösterse de çoğu kez çizgi romandaki öykünün yer aldığı şablonda pek değişmez. Görsel olarak yazıya çizimle eşlik edilir, öykü bantlarda, karelerde baloncuklar yardımıyla anlatılır. Her sayfa büyük bir ana çerçeveden oluşur. İçerisinde resim ve yazının olduğu kare, dikdörtgen ve baloncuklar gibi geometrik şekiller bu ana çerçeve içerisinde verilir. Bu çerçevedeki resimli kare veya dikdörtgenlere bant da denir. Bu bantlar birbiriyle bağlantılı olup bazılarında birkaç konuşma baloncucu olabilir. Bu baloncuklar şekil olarak birbirinden farklı olabilir: Kare veya yuvarlak baloncuklar içerisinde genellikle karakterlerin söyledikleri sözler yer alır. Buluta benzeyen bir baloncukta karakterin düşündüğü şey vurgulanır. Şimşeye benzeyen bir baloncukta da karakterlerin çığlıkları gösterilir. Baloncuklar içerisindeki yazı boyutu sesin tonuna göre değişiklik gösterir. Küçük bir fısıltı için yazı karakteri küçültülür, büyük çığlıklar için yazı kalın ve siyah olur. “Ünlem ve soru işaretlerini içerisinde alan baloncuklar korkuyu, şaşkınlığı ve endişeyi ifade eder. Bu balonlara sözel ifadeler yüklenmemiş sadece onlar yüzdeki duygusal tepkileri gösterirler; burada konuşan görsel ifadenin kendisidir, henüz söz dudaklara somut bir şekilde gelmemiştir. Karakterler sersemliğin ve şaşkınlığın vermiş olduğu kararsızlıktan dolayı herhangi bir söz söylemek durumunda değildir” (Fresnault,1970: 147). Çizgi romanda gürültüler ve patlamalar ses yansımalarıyla gösterilir. Burada bir kişi veya bir eşya tarafından çıkarılan sesin taklit ettiği kelimeler söz konusudur. Bunlar genellikle tek bir cümlecikten oluşur. Baloncuk içerisinde verilmeyenler, geometrik şekiller içerisinde daha anlamlı olurlar, bu ifadelerin anlaşılması kolaydır. Ses yansımaları sesin veya gürültünün şiddetine göre büyük ya da küçük gösterilirler. Öykü esnasında sesin veya gürültünün geldiği yöne doğru harfler yönlendirilir. Henriot’un dediği gibi “çizgi roman şiddetten nefret etmez, orada kaba güç sabit bir iletişim aracı olarak kendini gösterir. Tüm kabalıklar, kavgalar, felaketler orada neşeyle oynanır” (1982: 127).

Resim 1: Ses Yansımaları Sesin Şiddetine Göre Büyük Ya Da Küçük Harflerle Yazılır

Resim 2: Ses Yansımaları Sesin Şiddetine Göre Tüm Bir Kareyi Kaplayabilir (www.ekladata.com).

2.1 Sembol Dil

İnsan sözel iletişimin dışında bazı semboller kullanarak da iletişim kurar. Bir bakıma semboller insanlar gibi diğer canlıların da iletişim kurdukları araçlardır. “Dili oluşturan İmge veya sembolik kullanımlar hikâyede yaratılmaya çalışılan atmosferi destekler ve başından sonuna anlatımın canlı kalmasını sağlar. Aynı zamanda kullanılan/oluşturulan imgeler okurun dikkatini öne çıkararak anlamsal düzeyde okurun metinle bütünleşmesine imkân sağlar”(Şimşek, 2018: 126). Alfabedeki harflerin her biri bir ses için vardır, dolayısıyla bunlar birer görsel semboldür. İnsan dili yazıyla ya da sözel olarak ifade edildiğinde var olan sembollerin sistemli sıralamasıyla oluşur. Bunlarla da birçok sözcük oluşturularak iletişim kurulur. “İnsanlar sadece kavramları ifade etmek için üç yöntem kullanırlar: sesler çıkarmak, bedenlerini hareket ettirmek ve grafik gösterimleri oluşturmak” Cohn,2012: 6). Çizgi roman bu üç özelliği bünyesinde barındıran modern bir anlatı sanatıdır. Öykü içerisinde bir karakter aşık olduğu veya sevdiği bir kişiye “seni seviyorum” ifadesini kalplerle gösterir. Bir karakterin yorgunluğu veya şaşkınlığı alınca veya başı etrafında damlacıklarla gösterilir. Bir darbe alan veya bayılmakta olan kişinin başında uçuşan yıldızlar darbenin şiddetine göre azalır veya çoğalır. Söylenen şeyin anlaşılması veya ona şaşırılmasında baloncuk içerisinde ünlem ve soru işaretleri kullanılır. Sinirlenmiş bir kişinin başında küçük bulutlar veya şimşekler uçuşur. Eğer bir evden müzik notaları yansiyorsa orada şarkı söylediği veya şarkı dinlendiği gösterilir.

Resim 3: Kalpler Aşkın, Müzik Notaları Şarkının Sembolleridir (www.ekladata.com).

Çizgi romanlarda karakterlerin, eşyaların hareketliliği veya durağanlığı küçük fon çizimlerle desteklenir. Cansız eşyaların hareket durumunda olmaları arkalarında bıraktıkları hava izinden belli olur. Mesela hızlı giden bir top gösterilirken peşinden birkaç ince çizgiyle hızın tonlaması oluşturulur. Bir sineğin uçuşması havada yaptığı birkaç dairesel şekille güçlendirilir. Yükselen bir uçan dairenin arkasından çıkan farklı boyuttaki ince çizgiler onun uçmakta olduğunu gösterir. Hızla düşmekte olan bir uçağın kuyruk kısmında gösterilen siyah dumanlar veya uzun çizgiler düşme yoğunluğunu gösterir (Bolay,2000: 54). Koşan bir kişinin ayağından çıkan toz ve gürültüler koşma hızını gösterir. Bir hayvanın kızgınlığı burnundan çıkardığı ses yansımalarıyla kızgınlığın şiddeti anlaşılır. Çizgi romanlardaki hayvan figürlerinin iletişimlerinde ise bazen ses yansımaları bazen de konuştuğumuz dilin kullanıldığına rastlarız. “Çizgi romanın en önemli özelliği resim yazı ilişkisi, hatta bütünlüğüdür. Bu da okunup izlenmesine olanak sağlayan, anlaşılmasını kolaylaştıran belli biçimsel anlatım kalıpları aracılığıyla gerçekleşir. Sanatçılar bunları kullanır, okuyucu /izleyiciler onları tanır, anlayarak doğru biçimde yorumlarlar. Bu nedenle çizgi romanın kendine özgü bir ikonografisinin, yani bir im dilinin varlığından söz edilebilir”(Alsaç,1994: 12). Anlam oluşturma aşamasında önemli olan unsur tek bir karenin kendisi değil, kareler arasındaki imsel ve anlamsal ilişkidir. Bu bağlamda çizgi romanın en önemli özelliklerinden biri okuyucunun zihninde oluşturduğu kareler arasındaki geçiş boşluğunun kendisine bırakılmasıdır. Önsal’ın dediği gibi “okuyucunun zihni bir çerçeveden diğerine geçerken yazılı ve görsel metinlerin oluşturduğu toplam imajlar arasındaki bağlantıyı kuruyor”(www. çizgi diyari.com).

2.2 Çizgilerde Hayat Bulan Beden Dili

İnsan iletişiminde sözel kanal bir bilgiyi karşı tarafa aktarmak için kullanılır. Sözel olmayan kanal ise insanlar arasındaki tutum ve davranışların birbirlerine aktarılmasında kullanılır. Sözel olmayan iletişimde mesajlar bazen sözel kanalın mesajları yerine kullanılabilir. “Sözel olmayan iletişim aynı zamanda kişinin gerçek düşüncelerini, hislerini ve niyetlerini de açığa çıkarabilir. Bu nedenden ötürü, sözel olmayan davranışlar bazen “ifadeler” olarak da geçebilir, çünkü bize kişinin aklından neler geçtiğini ifade ederler. İnsanlar sözel olmayan bir şekilde iletişimde olduklarını her zaman fark edemediklerinden dolayı, beden dilleri, kişisel amaçlarına yönelik bilinçli olarak oluşturdukları sözlü bildirimlerden çok daha gerçek bilgiler içerebilir” (Navarro & Karlins, 2012: 4). Bununla birlikte sözel ve sözel olmayan dil kültürden kültüre de farklılık gösterebilir. Bir kültürde yaygın olan bir davranış belli bir anlama sahip olabilirken başka bir kültürde tamamen başka bir anlama gelebilir. “Tüm diğer diller gibi vücut dili de sözcükler, cümleler ve noktalama işaretlerinden oluşur. Her bir hareket tek bir sözcük gibidir ve bir sözcüğün de birden fazla anlamı olabilir. Bir sözcüğün tam anlamını ancak onu diğer sözcüklerle birlikte bir cümlede kullandığımızda anlayabilirsiniz. Hareketler de ‘cümleler’ halindedirler ve bu şekilde kaçınılmaz olarak bir kişinin davranış veya duyguları hakkındaki doğruyu söylerler (Pease,1997: 17). Algılama yeteneği kuvvetli olan bir okuyucu sözel olmayan cümleleri okuyarak bunları diğer kişinin sözel cümleleriyle karşılaştırarak bir yargıya varabilir. Bu yüzden çizgi romanlarda karakterlerin vücut hatlarının ve hareketlerinin okuyucu için ayrı bir önemi vardır. Zira öykünün romantik, dramatik veya eylemsel olması bu hareketlerin ön plana çıkarılmasıyla gerçekleşmektedir. Mesela öyküdeki karelerde gözler, kaşlar ve ağız yakın plan çekimde duygusallığı veya şiddeti en iyi yansıtan uzuvlar olarak ortaya çıkmaktadır. Kaşlar ve gözlerin hareketleri, tamamen verilmek istenen mesajla ilintilidir. Aynı şekilde “eller tek başına çizildiklerinde fazla bir şey ifade etmezler, ancak bir düşünceyi veya hareketi tamamladıklarında resme güç ve zenginlik katarlar (Bolay,2000: 62). Çenede duran bir el öykü kahramanının düşünceli olduğunu gösterir. Parmaklarıyla kulaklarını kapattığında sestense rahatsız olduğunu, elleriyle yüzünü kapatmasıyla da korktuğunu, üzgün ya da sıkıntılı olduğunu anlarız. Okuyucu öyküdeki karakterlerin iletişim sürecinde iletiden çok iletinin nasıl aktarıldığına bakar. Bazen ses tonu ve görsel etki sözcüklerin iletiyi aktarmadaki rolünü ikinci planda bırakır. Görsel ileti aynı zamanda konuşulan konuyu destekliyor ve onunla da uyumluluk gösteriyorsa okuyucu üzerinde daha da kalıcı bir etki sağlayabilir. Öyküdeki karakterlerin yüz ve beden hareketlerinden okuyucu daha ilk anda aktarılan duyguyu, verilmek istenen mesajı rahat bir şekilde anlayabilir. “Bir mesajı aktarırken bazen bir jest, sözlerin söyleyebileceğinden çok daha etkilidir. Sevgi ve desteği, zevk ve acıyı, korku, nefret ve hayal kırıklığını ifade eden sinyaller çözülmeye açıktır ve açıklanmak için çok az sözcüğe gereksinim duyar, belki de hiç duymaz. Onaylama, suç ortaklığı veya aşağılamalar genellikle dudakların arasından tek bir söz çıkmadan ifade edilir. Kaşlarınızı çattığımızda, gülümsediğinizde veya alaycı bir şekilde dudak büktüğünüzde ne demek istediğinizi açıklamak için sözlere ihtiyacınız yoktur”(Kuhnke, 2017: 11). Öyküdeki bir kahramanın öfkeli bir bakışında kaşlar çatılır, gözler irileşir ve parlar, dudaklar büzülür. Mutlu anındaki bir gülümsemesinde yanaklar yukarı doğru kalkar ve elmacık kemikleri ortaya çıkar; buna eşlik eden kas hareketiyle de göz çukuru ve etrafındaki çizgiler belirginleşir. Korkulu bir yüz ifadesinde kaşlar yukarı doğru kalkar, gözler irileşir, göz kapakları gerilir. Dudaklar hafifçe açılır ve gergin bir görünüm halini alır. Üzüntülü durumda göz odak noktası sabitleşir, dudaklar hafifçe büzülür, üst göz kapakları biraz kısılır. Şaşkınlık esnasında gözler büyür, ağız hafifçe açık kalır, kaşlar yukarıya kalkar. Bazen el, kol hareketleri buna eşlik eder; ancak bu an birkaç saniye sürer. “İnsanlar büyük çoğunlukla içlerinden geldiği gibi davrandıklarını düşünürler. Oysa yakın zamanda yapılan araştırmalar, insanların hissettikleri gibi davranmaktan çok davrandıkları gibi hissettiklerini ortaya koymuştur” (Baltaş, 1994: 17). Zira insan hangi davranışını dışa yansıtmaya başlarsa kontrol dışı meydana gelen bu değişiklikler nedeniyle o yönde duygular hissetmeye başlar. Kısacası beden kimyamızın olumlu ya da olumsuz değişikliği genellikle davranışımızla ilgilidir. Kişilerin hissettikleri duyguların anlaşılmasını sağlayacak birçok görsel ifadeyle çizgi roman okuyucu için harika bir gözlem aracıdır. İnsanın altı temel duygusu olan korku, sevinç, üzüntü, öfke, iğrenme ve sürpriz vücut diliyle dışa vurularak kolayca tanımlanırlar. İnsanların sözel olmayan dilini çözen çizgi romanların temel ifadelerinin görsel sözlüğü yüzün üst kısmı ve yüzün alt kısmı olarak ikiye ayrılabilir.

3. YÜZÜN GÖRSEL SÖZLÜĞÜ

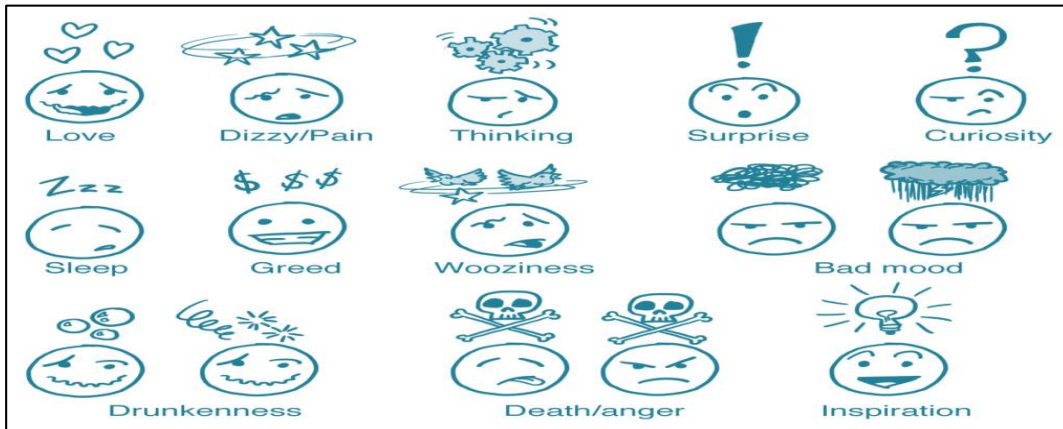
-Yüzün üst kısmı: -Yuvarlak gözler = Şaşkınlık ve korku -Küçük gözler = Sinsilik -Alnın katlanması = Zorluklar, yansıma, ağrı -Kaşların çatılması = Zorluklar, sorunlar, öfke -Kaşların yukarı kalkması = Sürpriz, korku -Tek bir kaşın aşağı inmesi = Kuşku, şüphe -Göz çevresinde kırışıklıklar = Kötülük

-Yüzün alt kısmı: -Burun delikler sıkışmış = Şiddet -Geniş burun delikleri = Öfke, kötülük -Açıkağız = şaşkınlık, merak -Çok açıkağız = Öfke, korku -Gülümseme ve gülme = Sevinç -Dudakların bir kayması = Kötülük, kurnazlık -Isırılmış dudaklar = zorluklar, sıkıntı -Dudakların yukarı doğru büzülmesi = aptallık -Dudakların aşağı doğru büzülmesi = üzüntü, iğrenme -İleri doğru çıkmış çene = Öfke, Kötülük (www. assumag ch/articles/lire/le-langue).

Resim 4: Bazı Yüz İfadelerinin Karşılığı

Herhangi bir ifadeyi meydana getirmek için insan yüzünde cereyan eden olaylar ne kadar karmaşık ise, o kadar da kolay ve doğal bir şekilde gerçekleştirilir. Karmaşıklık ve kolaylık gibi, bir arada kolay kolay barınmayacak olan iki kavram, her ikisi de en üst düzeyde cereyan edecek biçimde, yüz ifadesi ile karşımıza çıkarlar. Biz, herhangi bir anlamı yüzümüzle dile getireceğimiz zaman, bunu hiç düşünmeksizin, “kendiliğinden” yapıyoruz. Oysa o anda, on parmağına takılı iperle kukla oynatan bir adamın maharetinden çok daha ileri bir beceriyle, en az bir düzine kasımıza çeşitli şekillerde, çeşitli yönlerde, çeşitli seviyelerde hareketler vermekteyizdir. Bizim için asıl zorluk, yüz ifadesini değil, yüz ifadesizliğini gerçekleştirmekte ortaya çıkar. “Yüzümde hiçbir anlam olmasın” diye ne kadar çabalarsanız çabalayın, bunu başarma şansınız yok gibidir (Şimşek, 2002: 82). Bu da bize yüz ifadesinin zenginliğini göstermektedir. Aslında yüz ifadeleri insanın doğuşuyla birlikte vardır, ancak bunların ne zaman nerede ortaya çıkacağı insanın tutum ve davranışlarıyla ilgilidir. Cohn ve Beena “Çizgi romanda görsel kelimelerin kısıtlanması üzerine” yaptıkları çalışmada yüz ifadesine eşlik eden çizgi sembolleri şöyle göstermişlerdir:

Resim 5: Cohn ve Beena'nın çalışmalarındaki yüz ifadelerine eşlik eden bazı sembollerin Türkçesi: Aşk, Sersemleme/Acı, Düşünme/ Sürpriz, Merak, Uyku, Açgözlülük, Baş dönmesi, Kötü ruh hali, Sarhoşluk, Ölüm/Kızgınlık, İlham

3.1 Çizgi Romanda Dil ve Biçem

Bir öykü ne kadar iyi anlatılırsa değeri o kadar artar. İyi anlatılan bir öykü sadece dinleyicilerini eğlendirmez aynı zamanda onların ihtiyacı olan değişimi ve dönüşümü de tetikleyebilir. İnsanın dünyaya gelişle birlikte tanıştığı dil öykü dilidir. Öyküde anlatı genellikle üçüncü tekil şahıs ağzından yapılır. Çizgi romanlarda her ne kadar anlatı türü diyalog ağırlıklı olsa da öykü üçüncü bir kişi tarafından anlatıma muhtaçtır. Bu ifadeler kare içerisinde karakterlerin konuşma baloncuklarından bağımsız bir şekilde alt veya üst köşede bulunurlar. Bunlar kutu içerisindeki çizimin daha kolay anlaşılmasını sağlar. Çizgi romanda anlatıma genellikle sol üst kareden başlanır. Burada bazen kısa bir mekan betimlemesi veya bilgilendirme olur. Baloncuklarla devam eden diyalog öykünün durumuna göre sol alt karede biter. “Latin alfabesini kullanan ülkelerde yazıların soldan sağa okunması esas alınmıştır. Japon mangalarında bu olay tam tersine işler. Sayfalar sağdan sola okunur ve sayfanın son karesi sol alt köşede bulunur. Özellikle comicslerde belirlenmiş olan bir kare anlatım kuralı vardır. Buna göre her sayfada 6-9 kare olması esas alınmıştır. Bu artık klasikleşmiş, yakın zamana kadar da sıkı bir şekilde kullanılmış olan kare kullanım tarzıdır. Eserin albüm niteliği bu kare sayısını artırsa da şekil itibarıyla bir değişiklik olmaz. 1990’lı yıllardan sonra bu kare kullanımı geçerliliğini yitirmiştir (Kireççi,2008: 96). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte yeni çizim teknikleri kare sayılarında bazı farklılıkları zorunlu kılmıştır. Eylemin durumuna göre birbiriyle bağlantılı küçük karelere gitgide daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Bu haliyle de bazı çizgi romanlar sinemadaki film şeridinde daha yakın hale gelmiştir. Biçem açısından bakıldığında çizgi romanlarda edebi ve artistik formlar rahat bir şekilde kullanılmaktadır. Tekrarlama, abartma, büyütme, soyutlaştırma gibi tekniklere hem çizgi romanlarda hem de grafik romanlarda rastlamak mümkündür. Aşırı dramtizasyon ve tekrar çizgi romanın değerini düşüreceği için bundan kaçınılır. Anlatı içerisinde zaman açık ve sınırsızdır, geriye (geçmişe) dönülebilir ileriye (geleceğe) yönelmek de mümkündür. Gerçek zaman kullanılmaz, sürekli şimdiki zamanda yaşamak tercih edilir (Tuncer, 1993: 38). Öyküde olay akışı içerisinde bazı zaman atlamaları yapmak gerektiğinde anlatıcı karenin sağ üst köşesinde 3 gün sonra, 2 yıl sonra gibi ifadeleri vererek okuyucunun dikkatinin dağılmasını engeller. Noktalama işaretleri, ünlem sözcükleri öykü içerisinde önemli bir rol oynar. Çarpmalar, patlamalar, düşmeler bu işaretlerle daha da derin bir anlam kazanır. Alfabede kullanılan noktalama işaretlerinin yanı sıra bazı ulusların kendilerine göre kültürel yazım simgelerine çizgi karelerde rastlanır. Karşılıklı konuşmalarda ünlem sözcüklerin yanı sıra emir cümlelerine de sık sık başvurulur. Bunlar öykünün kurgusunun akışını önemli ölçüde etkiler. “Diyalog, sahne, sahneleme araçları, jest, zamanı sıkıştırma gibi uzlaşmaları dram sanatıyla paylaşan çizgi romanlar montaj (Eisenstein’den önce), çarpıcı açılar, aynı sahneyi farklı açılardan gösterme, yakın gösterim, kupür, kareleme gibi teknikleri sinema sanatından önce kullanmıştır” (Aktaran, Kireççi, 2008:55).

Çizgi romanda metinle imgelerin birlikteliğinden doğan bir dil görürüz. “Birkaç saat süren bir yazının tam tersine şok etkisi yaratan hızlı bir dil, yani kısa sürede ne denilmesi gerekiyorsa onu söyleyen bir dil” (Paul & André, 1977: 98). Bu dil kendi bünyesinde düzenli ve sistemli görüntü oluşturan anlamlı şekillerle meydana gelmiş, bir düşüncüyü ya da bir olayı kendine has özellikleriyle betimleyen imgesel bir yapı olarak ortaya çıkar. “İmge asla gerçeğin berrak hali değildir; o bizi duygu ve estetiğin alanına çeker. Burada onu severiz, onu güzel ve eğlenceli bulur hatta ondan bazen nefret ederiz. Bu duygusal veya eleştirel bakışın bir tezahürüdür” (Stéphanie,2004:3).

4. SONUÇ

İnsanın duygu ve düşüncelerini, isteklerini tüm detaylarıyla ortaya çıkarmasında ve aktarmasında buna bağlı olarak da yaşamını sürdürebilmesinde dil önemli bir araçtır. Dil sayesinde insan yeni bilgilere ulaşır, kendini geliştirir, farklı kazanımlar elde eder. Ayrıca tarih, edebiyat, müzik, resim gibi kültürel değerlerini dil aracılığıyla gelecek nesillere aktarırlar. Bu edebi türler gelecek nesillere aktardıkları kültürel değerleri kendine has oluşturdukları bir dil aracılığıyla yaparlar. Yani her edebi tür kendine has bir dili ve aktarım biçimini oluşturur. Bu bağlamda çizgi roman dili de sözcüklerin yanı sıra düzenli ve sistemli figürlerden oluşan anlamlı şekillerle bir düşüncüyü veya bir olayı anlatan simgesel yapı olarak ortaya çıkmıştır. Çizgi roman dili kare, dikdörtgen ve baloncuklar gibi farklı geometrik şekiller içerisinde aktarıldığı için diğer anlatı türlerinden farklıdır. Çizgi romanlarda uzun betimlemeler yoktur. Onun yerine kısa ifadelerle, konuşma dilindeki özlü kullanımlara, kısa ünlem ve soru cümlelerine ve bunlara eşlik eden özel simgelere daha çok rastlanır. Yapısal olarak bakıldığında çizgi romanlarda edebi

ve sanatsal formlar, sinemaya özgü çekim teknikleri rahat bir şekilde kullanılmaktadır. Tekrarlamalar, büyütme, abartma, dramatizasyon, geriye dönüşler, yakın çekim, montajlama gibi birçok sanatsal uygulamayı çizgi karelerde görmek mümkündür. Çizgi romanda genellikle öykü kare ve dikdörtgenlerde, sol üst köşede aktarılan kısa bir bilgi veya konuşma baloncuğuyla başlar. Çizgi romanın en önemli özelliklerinden biri resim ve yazı birlikteliğinin okuyucuya kolay, hızlı ve anlaşılır bir okuma olanağı sağlamasıdır. Çizgi roman iletişimdeki sözel ve sözel olmayan her iki kanalın da mesajlarını içerdiği için okuyucuya ilginç gelir. Ayrıca beden dili çizgi roman karakterlerin öykü boyunca sık sık başvurdukları bir davranıştır. Zira çizgi romanda karakterlerin vücut hareketleri okuyucu için ayrı bir önem taşır. İletişimde önemli bir yer tutan sözel dil, beden dili ve imgesel gösterime çizgi romanda çokça başvurulur. İnsanın hissettiği sevinç, üzüntü, korku, öfke gibi duyguların anlaşılmasını sağlayabilecek birçok görsel ifadesiyle çizgi roman okuyucu için harika bir gözlem aracıdır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D. (1977). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, TDK.
- ALSAC, Ü.(1994). *Türkiye'de Karikatür Çizgi Roman ve Çizgi Film*, İstanbul İletişim Yayınları.
- BALTAŞ, Z.& Baltaş, A. (1994). *Bedenin Dili*, 8. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- BAŞKAN, Ö. (2006). *Dilde Yaratıcılık*, İstanbul, Multilingual.
- BOLAY, B. (2000). *Çizgi Roman Sanatı*, İstanbul, Engin Yayıncılık.
- CARVAİS, B. Annie. (1985) *La Bande Dessinée*, Paris, Puf.
- COHN, N. (2012). Comics, Linguistics, and Visual Language: The past and future of a field, F.Bramlett (Ed.), *Linguistics and the Study of Comics*. New York: Palgrave MacMillan.
- COHN N. & MURTHY, B.(2015). That went over my head: Constraints on the visual vocabulary of comics. In D. C. Noelle, R. Dale, A. S. Warlaumont, J. Yoshimi, T. Matlock, C. D. Jennings, & P. P. Maglio (Eds.), *Proceedings of the 37th Annual Conference of the Cognitive Science Society*. Austin, TX: Cognitive Science Society.
- FRESNAULT P. Deruelle. (1970). Le Verbale dans les Bande Dessinée, *Communication*, 15, pp:145-161.
- HENRIOT, J. Jean.(1962) *L'Enfant, l'image et les média*, Edition SDT, Dammarie les Lys.
- KİREÇÇİ, Ü. (2008). *Çizgi Roman Senaryosu*, İstanbul, Crea Yayıncılık.
- KUHNKE, E. (2017). *Beden Dili*, Çeviren: Perihan Akbıyık, İstanbul, Nobel Yaşam.
- NAVARRO, J. & KARLİNS, M. (2012).*Beden Dili*, Çeviren: Taylan Taftaf, 6. Baskı, İstanbul, Alfa.
- ÖNSAL, B. (2014). Çizgi Romanı Anlamak, *Serüven, Çizgi Roman Araştırmaları Dergisi*, 1, 2004, Sayı:1 Bahar (www. çizgidiyari.com).
- OUTİNEN, Y. Laura. (2009). *L'influence des onomatopées anglaises sur les onomatopées françaises et finnoises dans la bande dessinée*, Mémoire de Licence, Université de Jyväskylä Institut des langues modernes et classiques Philologie romane.
- PAUL, G. & Akoun A. (1977) *La Bande Dessinée: un nouveau langage?* Interview de Paul Gillan, *Communication et Langages*, n:34, pp:94-105.
- PEASE, A. (1997) *Beden Dili*, Çeviren: Yeşim Özben, İstanbul, Rota.
- SARGOLOGOS, P. Fred. (2011). *Le Roman graphique, une bande dessinée prescriptrice de légitimation culturelle*, Enssib, Université de Lyon.
- STEPHANİE, V. (2003-2004). *L'enfant, l'école et l'image: comment former des lecteurs d'images citoyens?* AUFM de Bourgogne, No: 035TA00200.
- ŞİMŞEK, Ü. (2002). *Binlerce Diliyle İnsan Yüzü*, İstanbul, Morötesi Yayınları.

ŞİMŞEK Y. (2018) Hayat Güzeldir Eseri Bağlamında Mustafa Kutlu Hikâyesinde Kuş ve Çiçek Simgesi, SBAD, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*,(Yaz 2018) 13/1:123-140

TEKİN, M. (2001). *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)I*, İstanbul, Ötüken.

TUNCER, N. (1993). *Çizgi Roman ve Çocuk*, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları.

VARDAR, B.(2001). *Dilbilim Yazıları*, İstanbul, Multilingual.

YAĞLI, A. (2017). *Modern Bir Anlatı Sanatı Olarak Çizgi Roman*, İstanbul, Kriter.

<http://www.ekladata.com/EYfssXEdWTVnOKb3Bw8lCdwC5UQ.pdf>, Erişim: 7.04. 2018

<http://assumag.ch/articles/lire/le-language-non-verbal-n-est-plus-un-secret-partie-1-les-bd-et-le-non-verbal>, Erişim: 04. 03.2018

<http://www.cizgidiyari.com/forum/cizgi-roman-ansiklopedisi/54732-cizgiromani-anlamak>-
Erişim:11.04 2018